

فرهنگ فرهنگ کتاب کتاب خوانی

فاطمه رهبری

کارشناس پژوهش

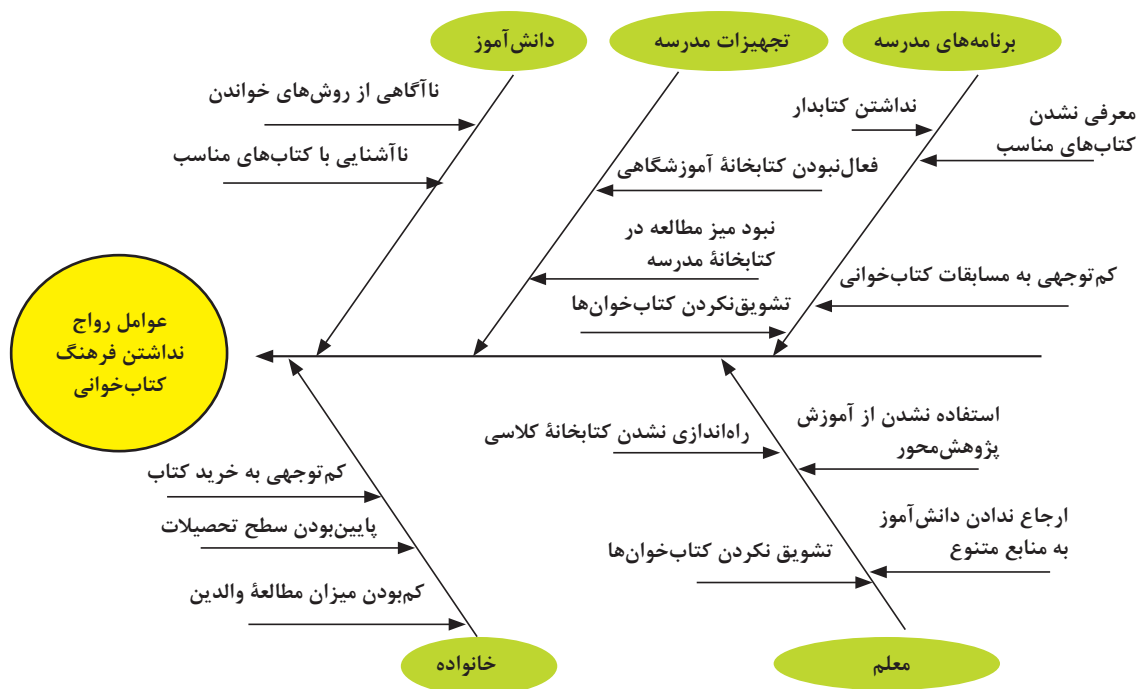
تفصیلی برنامه درسی و تربیتی دوره ابتدایی، در عنصر تعقل باید دانش آموزان را در استدلال، تجزیه و تحلیل، و پژوهش توانمند می‌کردیم. از طرف دیگر، یکی از مهم‌ترین ارکان پژوهش، مطالعه و کتاب‌خوانی است. در واقع، پی‌جویی این موضوع ضرورت داشت.

مسئله را با خانم محبوبه حسینی شریفی، آموزگار با تجربه شهرستان قائم‌شهر، مطرح کردم. زیرا ایشان به نهادینه کردن فرهنگ کتاب‌خوانی در دانش‌آموزان اهمیت می‌دهد و اقدامات مؤثری در این راستا اجرا کرده است. تصمیم گرفتیم با برنامه‌ریزی در راستای نهادینه کردن فرهنگ کتاب‌خوانی در دانش‌آموزان کلاس‌م گام برداریم. درباره این مسئله با مدیر، معاونان و آموزگار سال گذشته صحبت کردیم و اطلاعاتی به دست آوردیم.

شواهد اولیه از بی‌انگیزگی دانش‌آموزان به کتاب‌خوانی حکایت داشتند. فعال نبودن کتابخانه آموزشی در مدرسه و نبود کتابخانه کلاسی نیز مسئله را دشوارتر می‌کرد. طبق مشاهدات، مصاحبه‌های انجام‌شده با دانش‌آموزان و پرسش‌نامه‌هایی که کامل کردند، ۶۱ درصد در تابستان یک یا دو جلد کتاب غیردرسی مطالعه کرده بودند. در مهرماه نیز ۲۵ درصد دانش‌آموزان کتاب‌های غیردرسی خوانده بودند. تنها ۳ نفر از بچه‌ها در کتابخانه عمومی شهر عضو بودند. با توجه به تأثیر میزان مطالعه اولیه بر فرهنگ کتاب‌خوانی فرزندان، در جلسه دیدار با اولیا، حاضران پرسش‌نامه‌ای را کامل کردند. طبق آن، ۳۳ درصد از اولیا در هفته منابع چاپی و غیرچاپی نمی‌خواندند. ۴۵ درصد نیز کمتر از دو ساعت در هفته مطالعه داشتند. پس از جمع‌بندی اطلاعات و شواهد اولیه از منابع متنوع

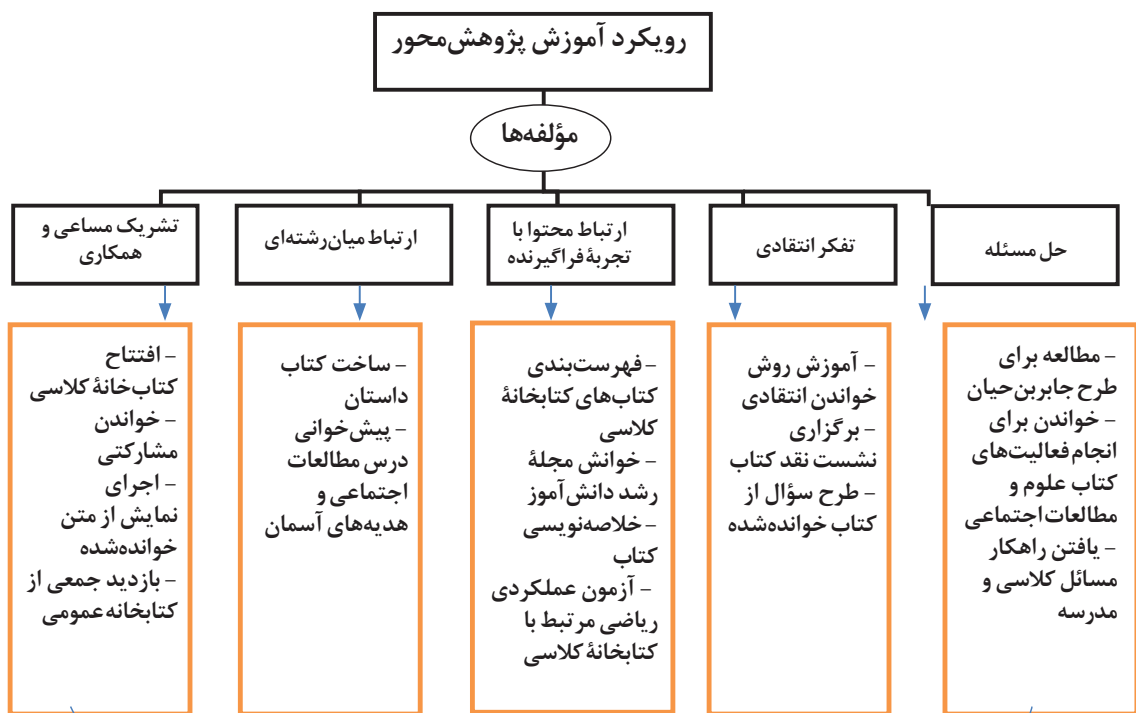
سال تحصیلی ۹۶-۹۷، در اولین سال خدمتم، آموزگار پایه پنجم یکی از دبستان‌های شهرستان آمل بودم. اولین روزهای مدرسه، با توجه به اهمیت مهارت‌های خواندن در زبان‌آموزی و یادگیری سایر درس‌ها، برای سنجش مهارت‌های خوانداری ارزشیابی آغازین انجام دادم. اکثر دانش‌آموزان در روخوانی (خواندن روان و رعایت لحن و آهنگ) و مراحل درک اطلاعات صریح متن از سطح درک مطلب در حد خیلی خوب و خوب قرار داشتند. اما در رسیدن به استنباط، تلفیق و تفسیر اطلاعات متن، به تلاش بیشتری نیاز بود. اغلب دانش‌آموزان رغبت زیادی به فعالیت‌های مربوط به خواندن فعال نداشتند. در گفت‌وگوها، انجام فعالیت‌ها و بیان خاطره، اکثراً گفتند که تعداد کمی از آن‌ها کتاب غیردرسی مطالعه کرده‌اند. تعداد محدودی از دانش‌آموزان، مجله رشد مهرماه را مطالعه کرده بودند. از طرف دیگر، در سخن گفتن، از واژه‌های متنوع و جمله‌های گسترده استفاده نمی‌کردند.

راهکارهای ۱۴/۳، ۱۸/۳ و ۱۷/۲ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، در فصل ششم به طراحی، ساخت و تجهیز مناسب کتابخانه، تولید و به‌کارگیری محتوای الکترونیکی متناسب با نیاز دانش‌آموزان و مدارس، ایجاد شبکه پژوهشی فعال و فراگیر در درون ساختار نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی با استفاده از فناوری‌های نوین و در قالب شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات، اشاره کرده است. حال در این مدرسه کتابخانه آموزشی که قلب مدرسه محسوب می‌شود، پویا و فعال نبود و خدمات کتابخانه‌ای منظم و منسجمی ارائه نمی‌شد. فرهنگ کتاب‌خوانی در تعداد محدودی از دانش‌آموزان رواج داشت. بر اساس اهداف

رواج دهیم. آموزش پژوهش محور یکی از رویکردهای برنامه درسی است که شامل مؤلفه‌های حل مسئله، تفکر انتقادی، خلاقیت کنجکاوی، سعه صدر پژوهشی، ارتباط محتوا با تجربه فراگیر، ارتباط میان رشته‌ای درس‌ها، تشریک مساعی و همکاری می‌شود (صمدی و مهمان دوست، ۱۳۹۰: ۸۰-۱۱۵).

و متعدد، عوامل دخیل در رواج نداشتن فرهنگ کتابخوانی دانش‌آموزان کلاس در نمودار فوق گنجانده شدند: پس از مطالعه منابعی مانند نشاط و حری (۱۳۸۶)، حسین پور و همکاران (۱۳۹۵)، شجاعی (۱۳۹۶)، صمدی و مهمان دوست (۱۳۹۰)، تصمیم گرفتیم با استفاده از رویکرد پژوهش محور، فرهنگ کتابخوانی را میان دانش‌آموزان

اقدام‌های انجام شده بر اساس مؤلفه‌های آموزش پژوهش محور

با راه‌حلی‌هایی که آوردیم، انگیزه دانش‌آموزان به کتاب‌خوانی به‌طور چشمگیری بیشتر شد. مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های کتاب‌خوانی پیشرفت کرد. میزان مطالعه دانش‌آموزان نیز به‌تدریج افزایش یافت.

شواهد ۲ پس از اجرای راه‌حل‌ها از طریق مشاهده رفتار دانش‌آموزان، پرسش‌نامه دانش‌آموزان، اولیا و همکاران، مصاحبه با همکاران و مراجعه به اسناد و مدارک، گردآوری شد. کتابخانه کلاسی پویا و فعال شد. دانش‌آموزان کتابدار با مسئولیت‌پذیری اطلاعات را در برگه‌های مخصوص ثبت می‌کردند و زمان تحویل کتاب را به هم‌کلاسی‌هایشان یادآور می‌شدند. در نگهداری کتاب‌ها کوشا بودند و چندین بار دیدم قفسه‌های کتابخانه را مرتب و تمیز می‌کردند. استقبال دانش‌آموزان از طرح افزایش یافت. در پوشه‌کار دانش‌آموزان فعالیت‌های پژوهشی قرار دادیم. جمع‌آوری اطلاعات، مراجعه به کتاب و ارجاع‌دهی مقدماتی را انجام دادند. نیمی از دانش‌آموزان مشخصات منابع فعالیت‌ها (نشانی وبگاه اینترنتی و اطلاعات کتاب‌شناسی) را در پایان نوشته‌هایشان یادداشت می‌کردند. همه دانش‌آموزان نیز در طول ماه، سه یا چهار جلد کتاب داستانی، علمی و مذهبی را در خانه می‌خواندند. دانش‌آموزان این کلاس، زمان توزیع مجله رشد را از دفتر مدرسه جویا شده‌اند و درخواست کرده‌اند مجدداً از کتابخانه عمومی بازدید کنند. همکاران مدرسه نیز به افزایش رغبت دانش‌آموزان به کتاب‌خوانی پی برده‌اند.

دانش‌آموزان در یافتن پاسخ پرسش‌هایشان به مصاحبه‌های شفاهی با والدین و دوستان اکتفا نمی‌کنند و به کتاب، مجله، روزنامه و وبگاه‌های اینترنتی مراجعه می‌کنند. اطلاعات کتاب‌شناسی و مشخصات وبگاه را نیز در پایان فعالیت می‌نویسند. با مشارکت خودشان، مشخصات کتاب‌های کتابخانه کلاسی و طرح امانت (تاریخ تحویل و دریافت کتاب، نام دانش‌آموز و...) را در نرم‌افزار «لایبری»^۱ وارد کرده‌ایم. با وجود اینکه رایانه و صفحه نمایش کلاس سالم نبود، از رایانه کلاس سوم و دفتر مدرسه استفاده کردیم. نرم‌افزار کار جست‌وجوی اطلاعات موردنیاز در کتابخانه را راحت‌تر کرد. از طرف دیگر، جذابیت رسانه‌های آموزشی در این طرح، رغبت دانش‌آموزان را افزایش داد و بستر تجربه کار با نرم‌افزار، تعامل آن‌ها را با خدمات کتابخانه‌ای بهبود بخشید.

از ابتدای افتتاح کتابخانه تا روزهای پایانی سال تحصیلی، اغلب خدمات کتابخانه‌ای با مشارکت دانش‌آموزان ارائه یا شبیه‌سازی شدند؛ خدماتی مثل: تعیین مکان کتابخانه، تعیین مقررات و قوانین، تجهیز کتابخانه به کتاب، ثبت مشخصات کتاب، فهرست‌بندی و رده‌بندی کتاب‌ها، صدور کارت عضویت، معرفی کتاب، برگزاری نمایشگاه کتاب، دعوت از کارشناسان، نشست نقد و بررسی کتاب، و تمیز کردن کتابخانه. هر یک از این اقدامات در بسط فرهنگ کتاب‌خوانی دانش‌آموزان نقش مؤثری داشت.

تعیین فعالیت‌هایی از قبیل خوانش مجله رشد، خلاصه‌نویسی کتاب مطالعه‌شده، ساخت کتاب داستان، استخراج نمونه‌هایی از دانش زبانی درس فارسی در مجله رشد، خواندن مشارکتی و شاهنامه‌خوانی، در رواج فرهنگ کتاب‌خوانی در این اقدام پژوهی نقش قابل توجهی داشته است. بالابودن میزان مطالعه والدین، وضعیت نامناسب اقتصادی، جو عاطفی نامتعادل در خانواده، سطح پایین تحصیلات والدین، تشویق نشدن دانش‌آموزان اهل مطالعه، فعال نبودن کتابخانه مدرسه و... در غنی نبودن فرهنگ کتاب‌خوانی دانش‌آموزان این کلاس تأثیر گذاشته بود. آنچه در آغاز طرح مورد توجه قرار گرفت، مشورت با بچه‌ها در تصمیم‌های ویژه ارائه خدمات کتابخانه‌ای، در نظر داشتن ویژگی‌های روان‌شناختی دانش‌آموزان، احترام به اظهار نظر ایشان، ایجاد فرصت ساخت کتاب داستان و هدیه دادن کتاب موجب افزایش انگیزه دانش‌آموزان شد، تا حدی که داوطلبانه به ارائه خدمات کتابخانه کلاسی مشغول می‌شدند و بخشی از اوقات فراغت خود را در خانه با مطالعه کتاب می‌گذراندند.

پی‌نوشت

1. Library

منابع

۱. حسین پور طولازدهی، شهره و همکاران (۱۳۹۵). آموزش و یادگیری پژوهش محور در محیط ساختن‌گرا: طراحی مدلی بر اساس پژوهش پدیدارنگارانه. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۱۳۲.
۲. شجاعی، معصومه (۱۳۹۶). کتابخانه‌ای فراتر از دیوارهای مدرسه. رشد جوانه. شماره ۵۶: ۳۵-۳۷.
۳. صمدی، پروین؛ مهمان دوست قمصری، زهرا (۱۳۹۰). رویکرد پژوهش‌محور در کتاب‌های سال اول دوره متوسطه و مقایسه آن با اهداف آموزش کتب موردنظر. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. (۲۰) ۶.
۴. نشاط، نرگس؛ حری، عباس (۱۳۸۶). کتابخانه آموزشی در مدرسه کتابخانه‌مدار. چاپار. تهران.